

דתישכונע

פרשת וישלח, תש"פ, מספר 1347

יעקב וישראל – שתי מהויות איתמר אלדר

לתור אחר הסיבה, אולם נראה כי לא יהיה זה מופרך לסבור, שיעקב, לאחר שהתפלל לד' באותו הלילה, ביקש להיוותר לבדו על מנת לשמוע את תשובתו של בורא עולם, או אולי להמשיך את תפילתו.

ברגע זה, מתרחשת סיטואציה מיוחדת במינה: "וַיִּנָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיִּאָּבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר" (בר' לב:כה). יעקב נאבק באיש, שעל פי הפשט נראה כי מלאך אלוקים הוא, ויכול לו, עד כי הלז התחנן בפניו שישחררו. תמורת השחרור ביקש יעקב ברכה, וברגע זה בישר לו המלאך על שינוי שמו מיעקב לישראל: "כִּי שְׂרִיטָת עַם אֱלֹקִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל".

נראה כי שינוי שמו של יעקב הוא הוא התשובה של הקב"ה לתפילתו: "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו" (בר' לב:יב). כיצד? לשם כך, ראוי לתת את הדעת לכך ששני שמותיו של יעקב אבינו ניתנו לו בהקשר להתמודדותו, אם לא לומר מאבקיו, עם אחיו, עם עשו.

כשרבקה חשה התרוצצות בקרבה, היא הלכה לדרוש את ה', והתבשרה שמדובר במאבק בין שני לאומים, שני גויים, שהתחיל כבר בבטנה. על מה נאבקו שני העוברים בעודם בבטן אמם? לא על טריטוריה ולא על אמונה. נראה שבשלב זה התמצה מאבקם בשאלה מי יצא קודם; מי יזכה בבכורה (וכך גם התבשרה רבקה, כי על אף שהאחד ינצח במאבק הראשון ויצא בכור, הרי שבסופו של דבר "וַיִּרְבֵּעַ יַעֲבֹד צְעִיר" [בר' כה:כג]).

ואכן, הראשון יצא, ולאחריו יצא השני כשהוא אוחז בעקבו. אחיזת העקב, מלמדת על ניסיון אחרון וכושל למשוך בחזרה את העובר המקדים, על מנת לעקוף אותו. אולם הניסיון לא צלח, והשני יצא מובס, כשהוא רק אוחז בעקב אחיו, אך אינו מצליח לעקפו.

שמו שניתן לו, "יעקב", מנציח את המאורע, וליתר דיוק את כישלונו במאבקו הראשון מול אחיו. בעומקם של דברים, שם זה מבטא את היותו רודף אחר אחיו; את היותו נאלץ לחיות

בפרשתנו אנו קוראים על שינוי שמו של יעקב: "וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאמָר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שְׂרִיטָת עַם אֱלֹקִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכַל" (בר' לב:כט).

על מנת להבין את פשר שינוי השם, צריך לעמוד על ההקשר שבו הוא מתרחש. בתחילת הפרשה, יעקב פותח בתפילה לקב"ה שיציל אותו מיד אחיו - עשו. הוא מזכיר לריבונו של עולם את הבטחתו לו – ברכת אברהם – שיפרה וירבה הוא וזרעו אחריו.

האם נעתר ריבונו של עולם לשוועתו של יעקב? האם הוא משיבו דבר? על פניו הכתוב שותק בכל הקשור לתגובתו של הקב"ה לתפילת יעקב.

מיד לאחריה הכתוב מספר: "וַיִּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא" (בר' לב:יד), אך בטרם שוכב יעקב לישון, הוא אינו מסתפק בתפילה ובהשלכת יהבו על חסדי האל, כי אם עושה מעשה: הכנת מנחות-מתנות לעשו, במספר משלחות, שמטרתן לרצות את עשו ולהשכיח את זעמו: "כִּי אָמַר אֶכְפְּרָה פְּנֵי בְּמִנְחָה הַהֲלֵכַת לְפָנָי וְאַחֲרַי כֵּן אֶרְאֶה פְּנֵי אוֹלֵי יִשְׂרָאֵל פְּנֵי" (בר' לב:כא).

לאחר שיעקב מסיים את ההתארגנות עם המנחות, והמנחה האחרונה יוצאת לדרכה אל עשו, הכתוב שב ומחזירנו לאותה הנקודה שאחרי התפילה, ושוב באותו הביטוי: "וְהוּא לֶן בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּמִנְחָה" (בר' לב:כב), כמבקש להכניס לסוגריים את כל עניין המנחה, ובכך ליצור רצף בין תפילתו של יעקב לבין מה שעתיד להתרחש מרגע זה ואילך, כאדם האומר 'נחזור על הראשונות'.

הפסוק הבא מספר שיעקב קם באותו הלילה, לקח את רחל, לאה ושפחותיהן, את אחד עשר ילדיו (שהרי בנימין טרם נולד), העבירם את נחל יבוק, ומיד אחר כך שם פעמיו בחזרה אל הגדה שבה שהה לפני כן. לשם מה שב יעקב על עקבותיו? רבו הפירושים והדרשות במאמץ

* הרב ד"ר איתמר אלדר, ראש בית המדרש בישיבת אורות שאול תל אביב. בוגר המחלקה למחשבת ישראל בבר אילן.

(בר' לב:כט); "שָׁמַךְ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ" (בר' לה:י).
כביכול נראה, שהקב"ה נעתר ליעקב אבינו המסרב להיפרד מהתנהלותו ה"יעקבית", ומותר לו את שמו הראשון לצד שמו החדש: יעקב וישראל.

היעתרות זו אינה טכנית ואינה בדיעבד! יש בה הסכמה עם יעקב אבינו להותיר על כנה התנהלות ועמדה נפשית, שעם ישראל יזדקק להן במהלך ההיסטוריה. יעקב אבינו, שידע גלות מהל, ועוד יידע בעצמו ייסורי נדודים וחוסר אונים אל מול המאורעות המתרגשים ובאים עליו, יודע שאין לו להיפרד מהעמדה המרכינה ראש אל מול הרוחות העזות על מנת שלא להישבר: "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז" (בבלי, תענית כ ע"א).

מאידך, אם יעקב מבקש לכוון אומה, לכבוש את הארץ ולהיות אור לגויים, עליו להיפרד מן ה"יעקביות" ולהפוך ל"ישראלי", שהוא סמל לניצחוננו ומאזכר את שם אלוקים הגלום בו.

נעיר, כי תנועות הנפש הללו, יעקב וישראל, הועתקו בעולם החסידות, בין השאר, כאמצעים להתמודדות הקיומית עם היצר הרע. ישנם מצבים שעל האדם לשאת ולתת עם היצר מתוך הבנה כי הוא בעמדת נחיתות מולו, ועליו לשכנעו וכביכול לקבל את הסכמתו. מאידך ישנם מצבים שעל האדם לדרוס את יצרו, מתוך ביטחון גמור שיש בכוחו להכניעו, ושידו תצא על העליונה מן המאבק הזה: "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל". תפקידו של האדם לאבחן את הסיטואציה שבתוכה הוא נתון, ולהתנהל בהתאם.

יעקב וישראל, שני שמות, שני מעמדות ושתי עמדות נפשיות לכל יחיד ולאומה כאומה – "מה טבו אהליך יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל" (במד' כד:ה).

בסוג של נחיתות, מול עשו, אח"כ מול לבן, וכעת שוב מול עשו. יעקב צריך לקנות את הבכורה, לגנוב את הברכה, לעבוד שבע שנים בשביל לזכות ברחל, ועוד שבע שנים נוספות בשביל לזכות בה שוב לאחר שרומה ע"י לבן. כאלה הם חיינו של יעקב האוחז בעקב, ונראה – כך לפחות בעיניו של יעקב – כי המפגש הצפוי עם עשו עתיד להמשיך את המגמה. מתוך כך יעקב מתפלל לקב"ה "הצילני נא".

והנה, ההשגחה העליונה החליטה כי לא עוד. זהו הרגע וזוהי השעה לשנות מגמה, לשנות צביון, להחליף מהות. מתוך כך נוצר מעמד מכונן מחדש, שיצמיח שם חדש, ואיתו מהות חדשה: "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל".

עיקר החוויה, שאיתה יצא יעקב מן המאבק עם המלאך, היא חווית ההצלחה. הכתוב מספר על האיש הנאבק ביעקב: "וַיִּרָא כִּי לֹא יָכַל לוֹ", ומתוך כך נהיה העקוב למישור, הכישלון הופך להצלחה, והרדיפה אחרי הופכת להובלה.

תשובתו של אלוקים לתפילתו של יעקב הינה: לא עוד. שנה את עמידתך הנפשית אל מול המאורעות המתרגשים ובאים עליך. טול את גורלך בידך, האמן בעצמך, ביכולתך להצליח ולנצח; זוהי תכונתו של ישראל.

האם הפנים יעקב את השינוי? כבר מהפער בין הנרטיב המוצג בפני יעקב על ידי המלאך, לבין הנרטיב שאימץ יעקב, מלמד שהדברים אינם פשוטים; וכך, את "כִּי שְׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעַם אַנְשִׁים וְתוֹכַל" משנה יעקב ל"כִּי רָאִיתִי אֱלֹקִים פְּנִים אֶל פְּנִים וְתַנְצֵל נַפְשִׁי" (בר' לב:לא). ומכאן, נראה שבמפגש של יעקב עם עשו, הוא נשאר "יעקב"; בהשתחויות המרובות, בכינוי 'עבדך' שבו פנה לאחיו, ובדבריו "כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פְּנֵיךָ פְּרֹאת פְּנֵי אֱלֹקִים וְתַרְצִנִּי" (בר' לג:י), המקביל ל"וְתַנְצֵל נַפְשִׁי" ולא ל"וְתוֹכַל".

אם כן, שני מעמדים מכוננים היו בחיי יעקב והם שיצרו את שני שמותיו: האחד – מאבק המסתיים בתבוסה, המאלצת את יעקב להתנהל כמי שנמצא בעמדת נחיתות לאורך שנים רבות, והשני – המסתיים בניצחון, והמדרבן את יעקב להתנהל כמנצח. יעקב הוא האב השני ששמו משתנה במהלך חייו. אך בניגוד לאברהם, שהותיר את שמו מאחור ולא שב אליו, יעקב ממשיך להיקרא בשמו הראשון, לאורך כל התנ"ך, ואף בנבואות אחרית הימים, וזאת, על אף הצהרת הכתוב בשתי הפעמים שנזכר שינוי השם: "לֹא יַעֲקֹב יִקְרָא עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף